

ANTON SLODNJAK — SEDEMDESETLETNIK

V življenju duha ni pregrad ne zastoja, ni obletnic in tudi ne smrti. Nekako v teh besedah je Antonu Slodnjaku dozorelo spoznanje, ko se je pred več ko 30 leti zamišljal v življenje in delo svojega učitelja in vzornika prof. Ivana Prijatelja ob njegovi 60-letnici. Zdaj je Slodnjak sam na tem, da nam ob še višjem življenjskem jubileju daje priložnost za razmišljanje o teh »poslednjih rečeh«, ki zaposlujejo vsakega mislečega človeka, zlasti tistega, ki se je odpovedal zapredenosti v ozki krog svojega osebnega bivanja in si postavil za življenjski cilj delo za javnost, in sicer kot slovstveni zgodovinar in hkrati leposlovec.

Najbrž bi bilo odveč v Jeziku in slovstvu nadrobneje predstavljati jubilatovo delo in označevati njegov bogati prispevek k slovenski književnosti. Kdor zasleduje zadnjih 40 let razvoj naše slovstvene zgodovine in tudi pripovedništva, najde v Slovenski bibliografiji skoraj vsako leto po nekajkrat njegovo ime. Izjema so bila okupacijska leta, ko se je iz svojega najglobljšega prepričanja, iz najbolj jeznega ugovora surovemu zanikanju vsega, kar je v poldrugem tisočletju ustvaril naš narodni genij, pogreznil v več ko zgovoren molk. Z njim je oznanjal živo vero v zmago duha nad nečlovečnostjo, pravice nad nasiljem in kulture nad barbarstvom. Kdor ve, kako so rafinirani sadisti takrat pritiskali nanj ne toliko zato, da bi ga telesno strli, marveč ga duhovno pohabili in naredili živega mrtveca iz dinamičnega, premočrtnega, s cankarjansko nrvstvenostjo prežetega moža — kar bi bilo zanj huje od telesne smrti — bo lažje razumel Slodnjakove odzive na mnoge težke trenutke v njegovem nelagodnem delavnem življenju.

Kmečki sin iz panonskega predela naše domovine — rodil se je 13. junija 1899 v Bodkovcih v Slovenskih goricah —, ponosen na svoj izvor, katerega posebnost je po izročilu, da njegov rod v dolgih stoletjih fevdalizma ni podložniško uklanjal tilnika, kar naj bi izdajal priimek Slodnjak = Slobodnjak, si je z nadpovprečno nadarjenostjo in samodisciplino utrl pot prav na vrhunec našega kulturnega Olimpa. To je dobilo zunanje potrdilo z izvolitvijo za rednega člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti in z ugledom, ki ga uživa v mednarodnih slavističnih krogih. Rani duhovni stik z bojevitim Aškercem, čudežno ubranim Prešernom in mnogimi drugimi glasniki lepote naše besede, še posebej pa srečanje spremenljivega, za vse resnično, dobro in lepo odprtega mariborskega višješolca v letih porajanja nove države s prof. Prijateljem, so določili smer njegovemu življenju. Ko se je odrekel študiju agronomije, ki ga je bil začel

v Zagrebu, in se obrnil k slavistiki, se mu je morebiti podzavestno razodelo, da mu bo bolj od eksaktnih znanosti posredovala stik z genijem domače zemlje duhovna veda, namreč študij slovenske besede in v njej uresničenih umetnin. Četudi se je v leposlovnem oblikovanju vabil že kot dijaček, je stopil pred javnost razmeroma pozno: šele po doktoratu (1925) in po vrnitvi s slavističnih študij na Poljskem. Njegove prve objave (1927) govorijo o velikem poljskem pesniku Przybyszewskem in o poljskem gledališču, druge pa glosirajo gospodarske dogodke v tujini in doma. Nato se zmerom bolj posveča slovenski književnosti: ukvarja se s prevajanjem, kritiko, spremljanjem leposlovnih pojavov, s komentiranjem slovenskih pisateljev ter s pripovedništvom, dokler se po drugi svetovni vojni popolnoma ne zapiše slovstveni zgodovini. Slodnjak je strasten iskalec, razlagalec in razširjevalec svojih spoznanj o našem slovstvenem snovanju, posameznih osebnosti ali celih rodov prav od začetkov našega ljudskega izročila in prvih pisanih spomenikov pa skoraj do neposredne sodobnosti. Ni je dobe v razvoju naše književnosti, da bi se Slodnjak ne bil poglobil vanjo in nam iz nje ne izkopal takšnih ali drugačnih novih dejstev ali osvetljav, jih sporejal z že dognanimi, jim iskal vzrokov in nasledkov ter jih uglasal v enovito celoto. Pa tudi ni ne večje ne manjše ustvarjalne osebnosti, da bi ji ne posvetil vse ljubezni in pozornosti, se monografsko ali esejistično ne ukvarjal z njo, ne sledil njeni življenjski poti ter odkrival značilnosti njenih stvaritev. Če poznamo danes dosti globlje ko v časih delovanja naših učiteljev in mentorjev npr. našo romantiko, realizem, naturalizem in moderno, ali če so nam mnogo bolj živo pred očmi duhovni obrazi kakega Čopa, Kastelca, Vraza, Smoleta, Slomška, Levstika, Erjavca, Stritarja, Kersnika, Finžgarja, Župančiča, Cankarja, a tudi Trubarja, Murka, Prijatelja in toliko drugih, zlasti pa če smo slednjič iz njegovih rok dobili prvo esejistično napisano literarno zgodovino (Pregled slovenskega slovstva, 1934), prvo komentirano izdajo celotnega Prešerna (v več izdajah od 1946 dalje), ali če smo prek angleškega (spremne besede k antologiji *The Parnassus of a Small Nation*, 1957, 1965²; uvod k Prešernu: *Poems by France Prešeren*, 1963) ter prek nemškega jezikovnega medija dostojno predstavljeni širokemu kulturnemu svetu (*Geschichte der slowenischen Literatur*, 1958), če imamo zdaj nadrobno slovstvenozgodovinsko podobo druge polovice XIX. stol. (Zgodovina slovenskega slovstva, izd. Slov. matice 1959, 1961, 1963), če smo mi in srbohrvaški jezikovni krog dobili monografijo o življenju in delu Franceta Prešerna (v Slovenskem biografskem leksikonu 1952, v samostojnih knjigah 1962, 1967) ali pa na novo napisano slovstveno zgodovino, ki je hkrati moderen učbenik za zamejske Korošce (Slovensko slovstvo, 1968) in ne nazadnje romansirana življenjepisa dveh naših velikanov — Prešerna (*Neiztrohnjeno srce*, 1938, 1967⁴) in Levstika (*Pogine naj — pes!* 1946, 1965²) — potem moramo občutiti spoštovanje nad tolikšnim opravljenim delom. Napisati količinsko in kakovostno takšna temeljna dela, za to ni zadostoval le velik pogum, mogočno znanje, razgledanost po vseh večjih besednih umetninah sveta, marveč tudi zaupanje v svoj fenomenalni spomin, prepričanje o pravilnosti osnovnih pojmovanj, o veljavnosti sodb, zgrajenih na izvirnem, kritičnem primerjanju, vzporejanju, na prodornih zgodovinskih, filozofskih, psiholoških, estetskih in socioloških analizah.

Tako je Slodnjak s svojim znanstvenim delom v marsičem zaključil prizadevanja svojih neposrednih predhodnikov, Murka, Grafenauerja, Žigona, Kidriča in Prijatelja, in jih tudi presegel še s tem, ko je odprl svoji vedi pri nas nova,

modernejša obzorja. Kot močna, enovita, ostro izklesana, dinamična in bojevita osebnost nas Slodnjak neprestano spodbuja k samostojnemu razmišljanju, k opredeljevanju, k sprejemanju ali odklanjanju trditev in domnev, izzivajoč dialog in kritiko, saj sta mu idejna medlost in lenobnost diametralno nasprotni. Zato pa tudi sam neprestano dopolnjuje, pogloblja in tudi popravlja svoja spoznanja, osvetljuje, interpretacije in metodične pristope. Zagrizeno se trudi odkrivati resnico in si z zavestjo nerazdružne povezanosti s svojim narodom prizadeva najti v našem ljudskem in umetnem slovstvu skupni imenovalec, vir slovenske biti ter iz pokrajinskega pluralizma, kolikor se ta očituje v besedni umetnosti, bistvo slovenstva. Ko odkriva v našem slovstvenem razvoju naroda in kulturnotvorne sile, delujoče v preteklosti, razmišlja tudi že o sodobni in bodoči usodi slovenstva. Zato neprestano veja in ločuje pristno od ponarejenega, trajno od prehodnega, minljivega, vredno od nevrednega, lepo od zmaličenega. Pri tem uporablja takšne prijeme, ki niso le sodobni, marveč vsebujejo tudi zametke prihodnosti. Z ognjevito prizadetostjo se bliža vsemu, kar sodi k slovenski književnosti. Sleherni pojav mu je vreden proučevanja in zanimanja prav v smislu Prijateljve misli: »Vsaka iskrica, vsak zibelček, ki se je kdaj pokazal izpod pepela in se potem razgorel v manjši ali večji plamen, je pri nas vreden spoštovanja in ljubezni.« Ker Slodnjak sam leposlovno ustvarja, ima tudi kot znanstvenik oster čut za najrahljše tančine besednega umotvora. Kot slovstvenemu zgodovinarju mu ustvarjalna iznajdljivost pomaga do odkritij skrivnih potekov spočenjanja in porajanja leposlovnih del, njihovih doživljajskih osnov, idejnih vzgibov, izžarevanja v čas in prostor ter stilnih in izraznih značilnosti. Čeprav ve, kako težko je pisati o nezaključenih potekih in še teže o živečih ustvarjalcih, pogumno jemlje nase tveganje osebnih zamer, ker hoče biti objektiv in pravičen in ker je prepričan, da mu bo slej ali prej čas dal prav.

Pomembno poglavje je tudi Slodnjakovo pedagoško delo. Osemnajst let poučevanja na nekdanji trgovski akademiji, kjer mora slavist razviti vse sposobnosti, da zbudi za svoj predmet navdušenje in ljubezen, tri leta na zagrebški univerzi, kjer je s taktom obnavljal in poglobljal nekdanj tako žive kulturne stike, devetletno delo na ljubljanski univerzi, ki se je končalo z bolečim disakordom, kakršen bi bil v zdajšnjih časih pač nemogoč, in štiriletno predavalno gostovanje na Goethejevi univerzi v Frankfurtu ob Mainu, kjer je šlo po bridkih izkušnjah med zadnjo vojno za vcepljanje mladini novega odnosa do Slovanov, to so nadvse pozitivne postavke v njegovem življenju, ki se niso in se ne bodo zgubile v prazno. Nasprotno: kakor povsod drugod tako tudi uspehi na tem področju niso bili sad mehanične rutine, pač pa srčne zavzetosti, pravega pedagoškega erosa.

S temi vrsticami smo poskusili ob kratkem očrtati Slodnjaka kot človeka, znanstvenika in pisatelja. Pregled njegovega dela, ki šteje več kot 300 bibliografskih enot, med njimi vrsto zajetnih knjig, poleg tega pa nikjer zapisana nešteta predavanja in govore, nam priča o izredni ljubezni in ustvarjalni sili, ki jo preveva topla človečnost. Kljub marsikateremu razočaranju človečnost in vera v človeka v njem nista zamrli, kar še posebej zbuja globoko spoštovanje. Naj ga težave, ki jih je znal možko premagovati, in uspehi, ki ga niso nikoli uspavali, enako kot doslej spodbujajo pri delu tudi v bodoče. Da bi njegove ustvarjalne moči še in še rasle prav do skrajne meje človeškega!

Alfonz Gspan
SAZU Ljubljana